

Rüfət Məzahir oğlu Baxşəliyev
Sumqayıt Dövlət Universiteti
doktorant

E-mail: rufat.bakhshaliyev@bk.ru

UOT: 336.71:336.77; JEL: E60;E69;F47;F65;G30.

Regionlarda bank-kredit müəssisələrinin fəaliyyətinin təşkilinin müasir problemləri

Xülasə

Məqalənin məqsədi - regionlarda bank-kredit müəssisələrinin fəaliyyətinin təşkilinin müasir problemləri araşdırılmışdır. Ölkədə bank-kredit müəssisələrinin formalaşması və inkişaf prosesləri və maliyyə xidmətləri bazarında onların rolu açıqlanmışdır. Ölkə regionlarında iqtisadi inkişaf proseslərinin sürətləndirilməsində və iqtisadi fəallığın artırılmasında bank-kredit müəssisələrinin əhəmiyyəti əsaslandırılmışdır. Real sektor sahələrinə kredit resurslarının ayrılmasında və investisiyaların yönəldilməsində bank-kredit müəssisələrinin strateji rolu verilmişdir. Regional bank-kredit müəssisələrinin formalaşdırılması, inkişaf etdirilməsi perspektivləri baxılmışdır. Azərbaycanda regional səviyyədə bank-kredit müəssisələrinin fəaliyyətinin daha səmərəli təşkili üzrə tövsiyələr hazırlanmış və təkliflər verilmişdir. Tədqiqatın metodologiyası baxımından qeyd etmək lazımdır ki, əsasən təhlil, sintez kimi iqtisadi metodlardan həmçinin statistik metodlardan istifadə olunmuşdur. Eyni zamanda baxılan problemlərə dair alim və tədqiqatçıların elmi əsərlərində istinad edilmişdir. Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti – alınmış elmi-praktiki nəticələrdən regional səviyyədə bank-kredit müəssisələrinin rolunun artırılması və fəaliyyətinin daha səmərəli təşkili tədbirlərində istifadə edilə bilərlər. Tədqiqatın nəticələri müasir dövrdə ölkə regionlarının inkişafının sürətləndirilməsində bank-kredit müəssisələrinin rolunun daha da artırılması və bununla bağlı əlavə tədbirlərin görülməsi ilə bağlı praktiki təkliflərin verilməsidir. Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi bu baxımdan qeyd etmək olar ki, regionlarda bank-kredit müəssisələrinin inkişaf etdirilməsi, onların rolunun artırılması üzrə araşdırmalar o qədər çox deyildir və buna görə də verilən materiallar orijinallığı ilə diqqət çəkir. Əsas elmi yenilik indiki iqtisadi transformasiyalar şəraitində ölkə regionlarının resurslarından səmərəli istifadə olunmasında və onların iqtisadi fəallığının artırılmasında bank-kredit müəssisələrinin roluna daha ciddi önəm verilməsinin əsaslandırılmasıdır. Bank-kredit müəssisələrinin sosial-iqtisadi proseslərdə rolunun eyni zamanda bank-kredit müəssisələrinin regional səviyyədə baş verən iqtisadi proseslərdə rolunun yüksəldilməsi istiqamətində təkliflər hazırlanmış və tövsiyələr verilmişdir.

Açar sözlər: regional iqtisadiyyat, region müəssisələri, bank-kredit müəssisələri, bank-kredit xidmətləri, iqtisadiyyata kredit qoyuluşu, regional inkişaf proseslərinin maliyyələşdirilməsi.

Giriş

Müasir şəraitdə heç bir müəssisə səmərəli inkişafa əlavə vəsait cəlb etmədən nail ola bilməz. Müəssisə və təşkilatların borc götürmələrinin əsas mənbələrindən biri bank kreditidir. Bank kreditinin obyektı sənaye kapitalından ayrılmış pul kapitalıdır. Kreditləşmənin subyektləri dedikdə, borcalan tərəfdən - fəaliyyət göstərən müəssisələr, borc verən tərəfdən isə bank-kredit müəssisələri başa düşülür. Müəssisələr investisiya və ya cari fəaliyyət üçün öz vəsaitlərinin çatışmazlığı olduqda əlavə kredit vəsaitləri cəlb edə bilərlər. Əlavə vəsaitlərin

cəlb edilməsi əhəmiyyətli investisiyalar tələb edən əsas fondların texniki cəhətdən yenidən təchiz edilməsi ilə əlaqədar xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Eyni zamanda, dövrüyyə kapitalına əlavə ehtiyac yarandıqda, müəssisə bank-kredit müəssisələrinə kömək üçün müraciət edə bilər. Müəssisələr maliyyə vəsaitlərini cari hesab açıqları bankdan və ya digər bank-kredit müəssisələrindən ala bilərlər. İstənilən bank-kredit müəssisəsindən kredit almaq hüququ müəssisəyə öz maraqlarına diqqət yetirməyə imkan verir. Hazırda bank-kredit müəssisələrinin ölkə iqtisadiyyatının inkişafında rolu artmaqda davam edir. Regional səviyyədə iqtisadi fəaliyyət sahələrinin maliyyələşdirilməsində və kreditləşdirilməsində regionlarda fəaliyyətdə olan bank-kredit müəssisələrinin və onların filial şəbəkələrinin rolunun artırılması vacib şərtlərdəndir. Regional bank-kredit müəssisələrinin və onların filialları mərkəzdən regionlara əsas vəsait ötürənlər olduğunu nəzərə alsaq, bu banklar real sektorla işlərini daha da aktivləşdirməlidirlər [1, s.76]. Bankların kreditləşməsinə obyektiv ehtiyac kapitalın dövrüyyəsinin xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Dövrüyyə prosesində bəzi təsərrüfat vahidlərində vəsait buraxılır, digərlərində isə onlardan istifadə ehtiyacı yaranır. Kreditləşmə ehtiyacı həm də kapital dövrüyyəsi şəraitində hər bir müəssisədə vəsaitlərə əlavə ehtiyac yarandığı zaman bazar şəraitində idarəetmənin kommersiya təşkili ilə bağlıdır. Kredit mexanizminin köməyi ilə müəssisələr normal fəaliyyəti üçün lazım olan vəsaiti alırlar. Belə ki, bank krediti sahələr və regionlar arasında iqtisadi əlaqələrin inkişafında, istehsalın səmərəliliyinin artırılmasında, gəlir və mənfəətin yaradılmasında və istifadəsində böyük əhəmiyyət kəsb edir [2, s.214].

Regional bank-kredit müəssisələrinin problemləri və onların xüsusiyyətləri

Hazırda bank-kredit müəssisələri kiçik əmanətçilərdən tutmuş iri korporasiyalara qədər bütün növ müştərilərin maliyyə ehtiyaclarını ödəmək üçün müxtəlif əməliyyatlar aparırlar. İri bank-kredit müəssisələri öz müştəriləri üçün depozit hesablarının açılması, vəsaitlərin köçürülməsi, əmanətlərin qəbulu, müxtəlif kreditlərin verilməsi, alqı-satqı kimi yüzlərlə növ əməliyyat və xidmətlər həyata keçirirlər. Bu səbəbdən bank-kredit müəssisələri istehsal prosesinin demək olar ki, bütün hissələri ilə daim və ayrılmaz şəkildə bağlıdır. Yuxarıda deyilənləri nəzərə alaraq, müasir şəraitdə bank-kredit müəssisələrinin təşkili problemlərini və onların həlli yollarını öyrənmək çox vacibdir. Bank-kredit müəssisələri bank əməliyyatları ilə yanaşı, aşağıdakı əməliyyatları da həyata keçirmək hüququna malikdir: öhdəliklərin nağd şəkildə yerinə yetirilməsini üçüncü şəxslərdən tələb etmək hüququnun əldə edilməsi; öhdəliklərin nağd şəkildə yerinə yetirilməsini nəzərdə tutan üçüncü şəxslər üçün təminatların verilməsi; hüquqi və fiziki şəxslərlə bağlanmış müqavilə əsasında pul vəsaitlərinin və digər əmlakın etibarlı idarə edilməsi; ölkə qanunvericiliyinə uyğun olaraq qiymətli kağızlar, qiymətli daşlar və qiymətli metallarla əməliyyatların aparılması; lizinq əməliyyatlarının aparılması; konsaltinq və məlumat xidmətlərinin göstərilməsi və s [3, s.38]. Regional bank-kredit müəssisələrinin yerinə yetirdiyi əməliyyatlara nəzər yetirdikdə, onların ölkənin bank-kredit sisteminin əsas komponentlərindən biri olduğunu aydın görmək olar. Bu sistem özünəməxsus xüsusiyyətlərə və inkişaf qanunauyğunluqlarına malikdir, həmçinin bazar konyunkturasının iqtisadi vəziyyətinə və onun regionlararası iqtisadi münasibətlərin ümumi sistemində tutduğu yerə görə yalnız özünə xas olan xüsusiyyətlərə malikdir. İnkişaf etmiş ölkələrdə regional bank-kredit sistemi yarandığı gündən öz əhəmiyyətini və zəruriliyini sübut etmişdir. Əvvəlcə öz regionlarının inkişafı üçün bank-kredit müəssisələri kimi yaradılan, əhalinin və müəssisələrin vəsaitlərini investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsinə cəmləşdirərək, əhaliyə, kiçik və orta sahibkarlığa və digər təsərrüfat subyektlərinə xidmət

göstərilirdilər. Hazırda regional bank-kredit sisteminin rolu müxtəlif əlaqələrdən ibarətdir. Məsələn, iqtisadi təsir proseslərinin əhəmiyyətli hissəsini bank-kredit müəssisələrinin maliyyə vasitəçiliyi təşkil edir, o cümlədən bank-kredit sistemi artıq kapitalı olan iqtisadiyyatın sektorlarından investisiya kapitalının çatışmazlığı olan sektorlara maliyyə resurslarını yönəldən iqtisadi sistemin əsas subyektidir.

Müasir regional iqtisadiyyat yüksək səmərəli hesablaşma sistemini, informasiya şəbəkələrini, ticarət və vasitəçilik komplekslərini tələb edir. Regional bank-kredit sisteminin inkişaf səviyyəsinin aşağı olması işgüzar fəallığın azalmasına, iqtisadi inkişafın məhdudlaşdırılmasına, normal təkrar istehsal prosesinin pozulmasına gətirib çıxarır. Regionların investisiya potensialı vasitəsilə həmin regionların sosial-iqtisadi vəzifələri müəyyənləşdirilir. O, təkcə resurs imkanlarının miqyasını deyil, həm də bank-kredit müəssisələrinin bölmələrinin məcmusunu xarakterizə edir ki, bu da öz növbəsində iqtisadiyyatın sektorları arasında resursların səmərəli cəlb edilməsini və yenidən bölüşdürülməsini təmin edir. Beləliklə, bank-kredit müəssisələrinin regionda investisiya fəaliyyətinə tənzimləyici təsir var. Regional bank-kredit sistemlərinin xüsusiyyətləri ondan ibarətdir ki, müxtəlif regionlarda bank-kredit infrastrukturunu və onun inkişafı qeyri-bərabərdir. Belə ki, bank-kredit müəssisələrinin ümumi sayının əsas hissəsi Azərbaycanın mərkəzi hissəsində, yəni Bakı şəhərində, digər hissəsi isə ölkənin başqa regionlarında fəaliyyət göstərir. Həmçinin müxtəlif regionlarda bank kapitalının və aktivlərinin qeyri-bərabər konsentrasiyası tendensiyası müşahidə olunur. Digər bir xüsusiyyət regional bank-kredit sistemlərinin regional büdcələrdən asılılığıdır.

Azərbaycanın regionlarında bank-kredit müəssisələri qeyri-bərabər inkişaf etmişdir ki, bu da müvafiq olaraq onların idarə olunmasına fərqli yanaşma tələb edir. Aktivlərin əsas hissəsini təşkil edən bank-kredit müəssisələrinin əsas hissəsi Bakı şəhərində və onun ətraf ərazilərində cəmləşmişdir. Onlar öz resurslarının bir hissəsini filial şəbəkəsi vasitəsilə rayonlara yönəldirlər. Eyni zamanda, filiallar, bir qayda olaraq, rayon mərkəzlərində yaradılır, çünki kiçik şəhərlərin, xüsusən də kənd yerlərinin iqtisadiyyatına xidmət böyük banklar üçün sərfəli deyil. Azərbaycanın regional bank-kredit sistemi aşağıdakı elementlərdən ibarətdir: Azərbaycanın Mərkəzi Bankının maraqlarını təmsil edən, habelə regionda vahid dövlət pul siyasətini həyata keçirən regional bank-kredit müəssisələri; kommersiya xarakterli regional bank-kredit müəssisələri və onların filialları; digər regional kommersiya banklarının struktur bölmələri; xarici bankların filial və nümayəndəlikləri və bank olmayan kredit təşkilatları. Regionlarda bank-kredit müəssisələrinin fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması xeyli dərəcədə ölkənin Mərkəzi Bankının funksiyalarının yerinə yetirilməsi səviyyəsindən asılıdır. Mərkəzi Bankın ən əsas funksiyaları sırasına dövlətin pul və məzənnə siyasətinin formalaşdırılması və reallaşdırılmasını, bununla bağlı müvafiq mexanizmlərin və təcrübə vasitələrin müəyyənləşdirilməsini, valyuta bazasının tənzimlənməsini, qiymətli kağızlar vasitəsilə alqı-satqının təşkilini aid etmək olar. Bunlarla bərabər kommersiya banklarına verilən kreditlər üzrə faiz dərəcələrinin müəyyənləşdirilməsi, ölkə üzrə dövriyyədə olan pul kütləsinin tənzimlənməsi, makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinin təmin edilməsi ilə bağlı tədbirlərin reallaşdırılması, ölkənin qızıl-valyuta ehtiyatlarının idarə edilməsi kimi funksiyalar da Mərkəzi Bankın səlahiyyətlərindəndir [4, s.275].

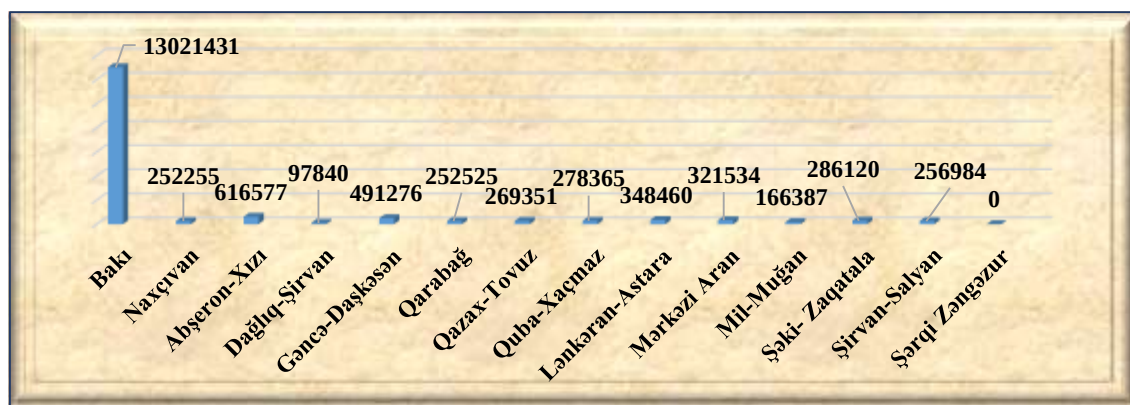
Məlumdur ki, Azərbaycanın rayonlarda kreditləşmə problemləri daim müşahidə olunur. Regionlarda maliyyə vasitəçilərinin əksəriyyəti qısamüddətli depozitlər üzrə fəaliyyət

göstərir. Belə resurs bazasının qısamüddətli və qeyri-sabit xarakterini nəzərə alaraq, banklar əsas vəsaitlərin yenilənməsi üçün sahibkarlara uzunmüddətli kreditlər verə bilmirlər. Nəticə etibarlı ilə banklar dövriyyə kapitalını artırmaq üçün qısamüddətli kredit verməklə məhdudlaşır. Belə ehtiyatlılıq yerli bank sektorunun etibarlılığını artırır, lakin təəssüf ki, qısamüddətli kreditlər onların istehsalını modernləşdirməyə imkan vermir. Bundan əlavə, bir çox regional bank-kredit təşkilatları nisbətən kiçikdir. Onların öhdəlikləri elə də çox deyil. Regionların iqtisadiyyatında bank-kredit müəssisələrinin nə dərəcədə rol oynamasını görmək üçün aşağıdakı şəkilin məlumatlarına diqqət yetirək (şəkil 1).

Şəkil 1.

İqtisadi rayonlar üzrə kredit qoyuluşlarının həcmi (2021, milyon manat)

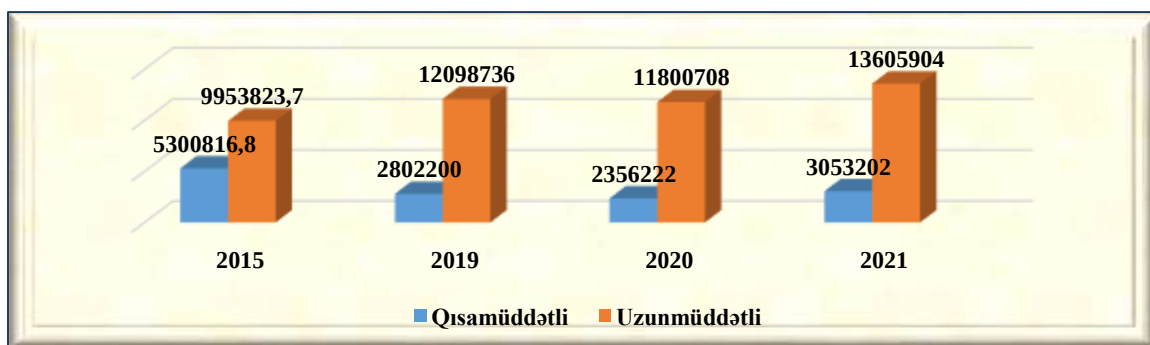

Mənbə: Şəkil Azərbaycan Mərkəzi Bankının statistik bülleteni əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilib.

Şəkil 1-dən görünür ki, 2021-ci ildə ölkənin regionları üzrə ən çox Bakı şəhərinə kredit yönəldilmişdir. Ümumilikdə ölkə iqtisadiyyatına 16659105 min manat dəyərində kredit qoyulmuşdur ki, bunun da 78,2%-i Bakı şəhərinin payına düşmüşdür. Ölkə iqtisadiyyatına kredit qoyuluşlarının 12295876 min manatı milli vayuta ilə, 4,363,229 min manatı isə sərbəst dönerli valyuta ilə qoyulmuşdur [5]. Kredit qoyuluşlarının 3053202 min manatı və ya 18,33%-i qısamüddətli, 13605904 min manatı və ya 81,67%-i isə uzunmüddətli (şəkil 2).

Şəkil 2.

Ölkə üzrə qısa və uzunmüddətli kredit qoyuluşlarının həcmi (milyon manat)

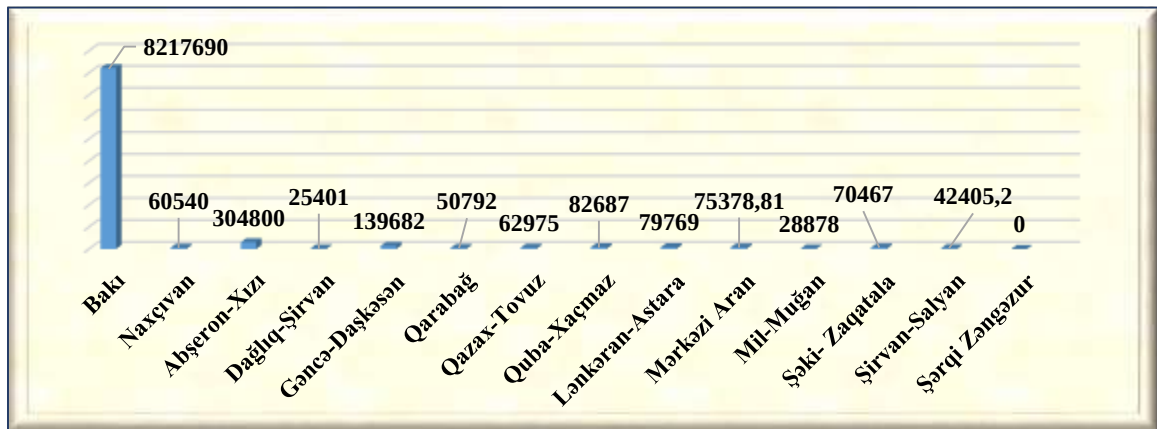
Mənbə: Şəkil Azərbaycan Mərkəzi Bankının məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilib.

Regional bank-kredit müəssisələri əmanətlərin cəlb edilməsi fəaliyyəti ilə də məşğul olmuşlar. Regionlar üzrə kredit qoyuluşlarında olduğu ki, əmanətlərin cəlb edilməsində də Bakı şəhərində yerləşən bank-kredit müəssisələrinin payı daha yüksəkdir. Bakı şəhərində yerləşən bank-kredit müəssisələri tərəfindən 8217690 min manat həcmində əmanət cəlb edilmişdir ki, bu da ümumi respublika üzrə cəlb edilmiş əmanətlərin 88,9%-ni təşkil etmişdir (şəkil 3).

Şəkil 3.

İqtisadi rayonlar üzrə cəlb olunmuş əmanətlərin həcmi (2021, milyon manat)

Mənbə: Şəkil Azərbaycan Mərkəzi Bankının məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilib.

Aparılan təhlillər əsasında regionlarda bank-kredit müəssisələrinin fəaliyyətində olan fərqləri açıq-aydın görmək olar. Bakı şəhəri və digər regionlar arasında olan fərqdən bunu daha aydın müşahidə etmək olur. Odur ki, bu qeyri-bərabərliyin müəyyən qədər azaldılması və ölkəmizin digər bölgələrində də bank-kredit müəssisələrinin təşkili sahəsindəki problemləri həll etmək və onların regionların inkişafında rolunu gücləndirmək vacib şərtlərdəndir.

Yeni çağırışlar şəraitində regionlarda bank-kredit müəssisələrinin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi və səmərəli təşkili istiqamətləri

Regionlarda bank-kredit müəssisələrinin inkişafı onların düşünülmüş və məqsədyönlü maliyyə strategiyasının hazırlanmasından və tətbiqindən asılıdır. Regional bank-kredit müəssisələrinin maliyyə strategiyası həmin müəssisələrə maliyyə resurslarının cəlb edilməsi və onların səmərəli istifadəsinə imkan verir. Regionlarda bank-kredit müəssisələrinin maliyyə strategiyasının ümumi məqsədi onların maliyyə resurslarının formalaşdırılmasının istiqamətlərini, perspektivlərini və prioritetlərini müəyyənləşdirməkdən ibarət olmalıdır [6, s.28]. Regionlarda bank-kredit müəssisələri onların hər birinin qiymətləndirilməsi və nəzarəti ilə bağlı yüksək əməliyyat xərclərinə görə çoxlu sayda kiçik kreditlər verməkdən çəkinirlər. Nəticədə regionlarda kiçik sahibkarlıq subyektləri maliyyə mənbələri tapmaqda çətinlik çəkirlər. Sənaye və kənd təsərrüfatı istehsalının zəif inkişaf etdiyi müəyyən sahələrdə və regionlarda problemlər nəticə etibarilə daha da kəskinləşir. Yekun olaraq regionlarda kreditləşməni artırmaq üçün aşağıdakılar məqsəduyğundur:

- ⇒ kredit prosedurlarının avtomatlaşdırılması sistemi təkmilləşdirilməli və onlar üçün vahid standartlar yaradılmalıdır;

- ⇒ istehlak krediti haqqında qanun kredit üzrə faiz dərəcəsinin təyin edilməsinin şəffaflığını təmin etməlidir;
- ⇒ yaradılmış qurumlar bankları verilən kreditlər və əhalinin gəlirləri haqqında lazımi məlumatlarla tam təmin etməlidir;
- ⇒ ipoteka kreditləşməsi bazarının inkişafı üçün faiz dərəcəsinə aşağı salmaq lazımdır;
- ⇒ kiçik biznes üçün kredit almaq şərtləri daim nəzarətdə saxlanılmalıdır. Bir çox yeni başlayan sahibkarların girov üçün əmlakı yoxdur və bu amil onların kredit götürməsinə mənfi təsir göstərir.

Kreditləşmənin artması ÜDM-in həcminə müsbət təsir göstərir. Biznes və əhali üçün borc vəsaitlərinin olması investisiya və istehlak fəallığını artırmağa imkan verir ki, bu da öz növbəsində regionlarda istehsalın miqyasını, məhsulun həcmi artırır və sahibkarlıq fəaliyyətini genişləndirməyə imkan verir [7, s.49]. Müasir şəraitdə regionlarda bank-kredit müəssisələrinin inkişafında sabitləşməyə və tədricən mülayim inkişafa nail olunmalıdır. Ancaq eyni zamanda, həmin bank-kredit müəssisələrinin fəaliyyəti fərqli xarakterli bir çox maliyyə risklərinə məruz qalır ki, bu da nəzərə alınmalıdır. İndiki mərhələdə bank-kredit müəssisələri depozit, hesablaşma, kredit və digər əməliyyatları həyata keçirirlər. Onlar iqtisadiyyatın müxtəlif subyektləri ilə və bir-biri ilə müxtəlif funksiyaları yerinə yetirərək münasibətlərə girirlər. Regionlarda bank-kredit müəssisələrinin səmərəli fəaliyyətində mühüm addım bank risklərinin azaldılmasıdır. Bank risklərini azaltmaq üçün onların baş vermə səbəblərini araşdırmaq lazımdır. Onlardan, məsələn, kiçik sahibkarlıq subyektlərində kreditləşmə problemlərinə səbəb olan bəzilərinə nəzər salaq:

- ⇒ kreditləşmə prosesində əməliyyat xərclərinin yüksək payı, bu kreditin kiçik ölçüsü və müddəti ilə bağlıdır;
- ⇒ kredit riskinin azaldılması üçün məhdud hüquqi mexanizmlər (girovun təmin edilməsi metodunun seçilməsi);
- ⇒ çoxlu sayda müxtəlif kreditlərlə kredit portfelinin idarə edilməsinin mürəkkəbliyi.
- ⇒ bununla belə, sahibkarlar tərəfindən bank kreditlərinin alınmasında çətinliklərə səbəb olan bir sıra problemlər də mövcuddur:
- ⇒ hesabatların qeyri-şəffaf olması və adekvat maliyyə nəticələrinin əks etdirilməsi üçün stimulların olmaması;
- ⇒ biznes planların hazırlanmasının aşağı keyfiyyəti;
- ⇒ cüzi miqdarda öz vəsaitin olması və likvid aktivlərin olmaması;
- ⇒ bank kreditinin alınması prosedurunun mürəkkəbliyi və müddəti, o cümlədən çoxlu sayda əlavə sənədlərin toplanmasına vaxt sərfiyyatı itikisinin olması.

Regionlarda bank-kredit müəssisələri təşkil edilərkən həmin müəssisələrin texnoloji və maliyyə xüsusiyyətləri nəzərə alınmalı və onlar müvafiq kredit və insan resurslarına malik olmalıdır. Bu xüsusiyyətləri bilmədən və nəzərə almadan regional bank-kredit müəssisələrinin fəaliyyəti özü iflas da daxil olmaqla maliyyə çətinlikləri ilə üzləşə bilər. Bundan əlavə bank-kredit müəssisələri ilə digər müəssisələr arasında səmərəli əlaqələr uzunmüddətli, etibarlı, yüksək peşəkar əməkdaşlıq çərçivəsində qurulmalıdır [8]. Bildiyimiz kimi, regionlarda bir sıra sahibkarlıq subyektlərinin öz vəsaitləri məhduddur. Onların regional bank-kredit müəssisələri ilə qarşılıqlı əlaqəsi regional iqtisadi sistemin mühüm xüsusiyyətidir. Eyni zamanda, regionların bank-kredit müəssisələrinin fəaliyyəti əmanətləri toplamaq və onları region iqtisadiyyatının perspektivli sahələrinə yönəltmək üçün kifayət qədər səmərəli

olmalıdır. Regional bank-kredit müəssisələri regionların sosial proqramların reallaşdırılmasında, eləcə də rayon əhalisinin kreditləşdirilməsi sisteminin dəstəklənməsində mühüm rol oynayır. Yerli hakimiyyət orqanları ilə regional bank-kredit müəssisələrinin rəhbərləri arasında əməkdaşlıq müxtəlif səviyyələrdə, o cümlədən regionun iqtisadi artımının artırılmasına yönəlmiş dövlət proqramlarının reallaşdırılması məqsədilə həyata keçirilir. Deməli, regionun iqtisadi inkişafının davamlılığı bu əməkdaşlıq növündən birbaşa asılıdır. Regional bank-kredit müəssisələri ümumi iqtisadi problemlərin həlli ilə yanaşı, rayonun sosial-iqtisadi problemlərinin həllində də mühüm rol oynayır [9, s.55]. Hazırda regionlarda bank-kredit müəssisələrinin fəaliyyətinin təşkili problemlərinin həlli onların maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin vəziyyətindən asılıdır. Regionlarda bank-kredit müəssisələrinin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması üçün aşağıdakı üsulların təklif edilməsi məqsəduyğundur:

Köhnə və ənənəvi xidmətlərin müasirləşdirilməsi, eləcə də yenilərinin dövrüyyəyə daxil edilməsi. Məsələn, kreditlərin verilməsi və əmanətlərin açılması prosesinin təkmilləşdirilməsi qarşılıqlı faydalıdır, lakin bank həm də qiymətli metallar və qiymətli daşlarla əməliyyatlara, müştəri əmlakının etimad əsasında idarə olunması xidmətlərinə diqqət yetirməlidir.

Uzun müddət ərzində müştəri əmanətlərinin ümumi həcmnin artırılması. Bu istiqamətdə fəaliyyətlərini inkişaf etdirmək üçün banklar xidmət dairəsini genişləndirməlidirlər ki, onların arasında yeni əmanət növlərinin cəlb edilməsini də göstərə bilərik. Bu cür əmanətlər üzrə vəsaitlər müxtəlif valyutalarda ola bilər və əmanətçinin seçimindən asılı olaraq illik faiz dərəcəsini dəyişə bilər [10, s.72].

Ümumiyyətlə, regionlarda bank-kredit müəssisələrinin təşkili problemlərinin həlli və fəaliyyətinin gücləndirilməsi üçün ilk olaraq həmin müəssisələr mövcud müştərilərini qoruyub saxlamalıdır. Müştərilərini saxlamaq üçün bank-kredit müəssisələri kart sahibləri üçün ən rahat hesab idarəetmə mexanizmini tətbiq edə bilərlər. Bu mexanizm müştərilərə maksimum sayda parametr və funksiyalardan təkbaşına istifadə etməyə imkan verəcək ki, bu da onlar üçün əlverişli variant olacaq. Bu cür manipulyasiyaların həyata keçirilməsi ilə bank-kredit müəssisələri digər maliyyə institutları ilə bərabər rəqabətə uğurla tab gətirə biləcək. Bank-kredit müəssisələrinin diqqət etməli olduğu digər mühüm məqam isə bir karta bir deyil, bir neçə bank hesabının təyin edilməsi əsasında xidmətin göstərilməsidir. Bu cür yanaşma sahibinə öz vəsaitlərindən daha rahat istifadə etmək imkanı verəcək, həmçinin müəyyən vaxt ərzində ən əlverişli variantlardan istifadə etməyə imkan verəcək. Eynilə, bu xidmət müştərinin kartına qoşulmuş bütün hesablar üzrə vəsaitlərin ümumi məbləğinə bərabər məcmu xərc limitinin istifadəsini təmin etməlidir. O, həmçinin avtomatik konvertasiya təklif etmək üçün əla həll olardı. Bu zaman kart sahibi universal daxili məzənnə ilə vəsaiti istədiyi valyutaya çevirə bilər. Bu tip bank kartları o halda populyar olacaq ki, onların köməyi ilə sahiblər, məsələn, kartın itirilməsi halında risk sığortası, səyahət zamanı müştərinin həyat və sağlamlıq sığortası kimi əlavə xidmətlərdən istifadə edə bilsinlər. Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda bu cür dəyişikliklərin tətbiqi aktualdır. Azərbaycanda müasir bankomatlarda quraşdırılmış əməliyyat sistemi kifayət qədər geniş funksionallığa malikdir. Çünki bu cihazların köməyi ilə biz nağdsız köçürmələr edə, mobil telefonunuzun balansını doldura, kommunal xərcləri ödəyə bilərik.

Nəticə

Hazırda regional bank-kredit müəssisələrinin strukturunda elektron əməliyyatlara, həmçinin mühasibat uçotu fəaliyyətinin qeyri-mərkəzləşdirilməsinə diqqət yetirilməlidir. Mühasibat xidmətinin xüsusi şöbələri təkcə mühasibat uçotunun əsas prinsiplərini saxlamağa deyil, həm də qeydiyyat və əməliyyatların savadlılığına nəzarət etməyə kömək edəcəkdir. Belə şöbələr bu kimi vəzifələri həyata keçirməlidir: əsas mühasibat uçotu prinsiplərinə əməl edilməsi; sonrakı uçotun aparılacağı vahid metodoloji əsasın təmin edilməsi; analitik və sintetik hesabların qarşılıqlı əlaqəsinin dəstəklənməsi; əməliyyatların hesablarda xronoloji ardıcılıqla düzgün əks etdirilməsinin təmin edilməsi; müvafiq göstəricilərdən istifadə etməklə məlumat toplanması, hesabatların tərtib edilməsi, habelə bank-kredit müəssisələrinin idarə edilməsi üçün zəruri olan məlumatların təhlil edilməsi. Tədqiqat əsasında belə qənaətə gəlmək olar ki, regional bank-kredit müəssisələrinin sonrakı inkişafı üçün əsas problem sahələrindən biri gələcəkdə bank-kredit fəaliyyətinin elektron biznes platformasına keçirilməsinin təkmilləşdirilməsidir. Ümumiyyətlə, regionlarının iqtisadiyyatının inkişafına əlverişli təsir göstərmək üçün regional bank-kredit sektorunun səmərəli inkişafı və fəaliyyəti üçün şərait təmin etmək lazımdır. Çünki, regional bank-kredit müəssisələrinin fəaliyyətinin səriştəli şəkildə reallaşdırılması regionda investisiya proseslərinin aktivləşməsinə, istehsal, kənd təsərrüfatı və sənaye sahələrinin inkişafına töhfə verməklə yanaşı, yeni infrastruktur obyektlərinin yaradılması və gələcək dövr üçün istifadəyə verilməsinə imkan yaradır. Bu məqsədlərin yerinə yetirilməsi regionda bank-kredit müəssisələrinin integrasiyası proqramının hazırlanması ilə mümkündür ki, bu da hər bir bank-kredit müəssisəsinin üstünlüklərindən istifadə edilməsini nəzərdə tutur. Bütün bunlar regional bank-kredit müəssisələrinin fəaliyyətinin sabitliyini, belə bir vəzifənin idarə olunmasına səriştəli yanaşmağı tələb edir.

Ədəbiyyat

1. Kamilov, A. Azərbaycanda bank kapitalının real sektorun maliyyələşdirilməsinə cəlb edilməsi yolları. İpək yolu, – 2017. № 2, – s.72-79
2. Шойбул, Д.М. Роль банковского кредита в условиях рыночной экономики / Д.М. Шойбул, А.А. Хомушку // Экономика и бизнес: теория и практика. – 2022. № 5-3(87).
3. Чеховская, И. А. Кредитные организации в банковском секторе и их динамика / И. А. Чеховская, А. Ю. Костина // Управление. Бизнес. Власть. – 2016. № 4(13), – с. 38-41.
4. Əliyev Ş.T. Azərbaycan iqtisadiyyatı. Ali məktəb tələbələri üçün dərslik. Sumqayıt SDU-nun Redaksiya və nəşr işləri şöbəsi, 2018, – 376 s.
5. Azərbaycan Mərkəzi Bankının statistik bülleteni. Bakı, – 12/2021. №12 (261), – 77 s.
6. Əliyev Ə.İ. Bankın maliyyə strategiyasının səmərəliliyinin qiymətləndirilməsinin bəzi məsələləri. Audit 2017. № 1, – s.28-30.
7. Ковальчук, В.М. Роль банковского кредитования в развитии экономики страны и его проблемы / В.М. Ковальчук // Вестник Московского университета им. С.Ю. Витте. Серия 1: Экономика и управление. – 2017. № 2(21), – с. 44-49.
8. Софронова В.В. Роль банковской системы в кредитовании экономики региона // Финансы и кредит. - 2018. - Т. 24, № 5, – с. 1031-1045.
9. Волков, Н. А. Понятие регионального банка и его место в региональной банковской системе / Н. А. Волков // Инновации. Наука. Образование. – 2021. № 42, – с. 54-61.
10. Озерова, Э.К. Пути повышения эффективности функционирования коммерческого банка / Э.К.Озерова, У.М.Абдылдаева // Известия Исык-Кульского форума бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии. – 2020. № 4(31), – с. 70-74.

Руфат Мазахир оглы Бахшалиев
докторант Сумгаитского Государственного Университета
E-mail: rufat.bakhshaliyev@bk.ru
Современные проблемы организации деятельности банковско-кредитных предприятий в регионах
Резюме

Целью исследования является изучение и раскрытие современных проблем организации деятельности банковско-кредитных предприятий в регионах страны. Раскрыта роль банковско-кредитных предприятий на рынке финансовых услуг. Обоснована важность увеличения роли банковско-кредитных предприятий в ускорении процессов экономического развития регионов страны. Характеризована стратегическая роль банковско-кредитных предприятий в инвестировании и кредитования реального сектора экономики. Рассмотрены перспективы развития региональных банковско-кредитных предприятий. Даны рекомендации и ряд предложений по эффективной организации деятельности банковско-кредитных организаций на региональном уровне в Азербайджане. Методология исследования включает в себе использование общественных экономических методов, в том числе, анализа, синтеза и обобщения. Кроме того, использованы методологические подходы ряда учёных исследователей, посвящённые проблемам банковско-кредитных предприятий в регионах. Значимость применения исследования объясняется использованием полученных научно-практических результатов в целях разработки и реализации комплексных мероприятий по улучшению деятельности банковско-кредитных предприятий в регионах страны. Результаты исследования отражены в подготовке научно-практических предложений по увеличению роли банковско-кредитных организаций в ускорении социально-экономического развития регионов страны. Оригинальность исследования и научная новизна объясняется тем, что предложенные подходы и материалы являются оригинальным, так как исследования в данном направлении проведены на основе объективных реалий и отражают мнение автора. Основной научной новизной исследования является разработка и обоснование современных подходов, организация и реализация деятельности банковско-кредитных предприятий в активизации и ускорении экономической активности и эффективного использования ресурсов страны. Подготовлен ряд рекомендаций и предложений по рассматриваемым проблемам.

Ключевые слова: региональная экономика, региональные предприятия, банковско-кредитные предприятия, банковско-кредитные услуги, кредитные вложения в экономику, финансирование региональных экономических процессов.

Rufat Mazakhir Bakhshaliyev
doctoral student of Sumgait State University
E-mail: rufat.bakhshaliyev@bk.ru
Modern problems of organizing the activities of banking and credit enterprises in the regions
Summary

Purpose of the research is to study and disclose the modern problems of organizing the activities of banking and credit enterprises in the regions of the country. The role of banking and credit enterprises in the financial services market is disclosed. The importance of increasing the role of banking and credit enterprises in accelerating the processes of economic development of the country's regions is justified. The strategic role of banking and credit enterprises in investing and lending to the real sector of the economy is characterized. Prospects for the development of regional banking and credit enterprises are considered. Recommendations and a number of proposals on the effective organization of the activities of banking and credit institutions at the regional level in Azerbaijan are given. Research methodology involves the use of social economic methods, including

analysis, synthesis and generalization. In addition, methodological approaches of a number of scientific researchers devoted to the problems of banking and credit enterprises in the regions are used. The practical importance of a research is explained by the use of the obtained scientific and practical results in order to develop and implement comprehensive measures to improve the activities of banking and credit enterprises in the regions of the country. The results of the research are reflected in the preparation of scientific and practical proposals to increase the role of banking and credit organizations in accelerating the socio-economic development of the country's regions. Originality and scientific novelty of the research is explained by the fact that the proposed approaches and materials are original, since the studies in this direction were carried out on the basis of objective realities and reflect the opinion of the author. The main scientific novelty of the study is the development and justification of modern approaches, the organization and implementation of the activities of banking and credit enterprises in activating and accelerating economic activity and effective use of the country's resources. A number of recommendations and proposals are prepared on the issues under consideration.

Key words: regional economy, regional enterprises, banking and credit enterprises, banking and credit services, credit investments in economy, financing of regional economic processes.

Elmi redaktor: i.e.d., dos. Y.Məmmədov

Daxil olub: 03.02.2023.

Çapa qəbul olunub: 13.02.2023.